

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра менеджменту імені професора Л.І. Михайлової

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

на тему: «Управління ризиками у фермерському господарстві»

Виконала: здобувач вищої освіти за спеціальністю
073 «Менеджмент»
Святна Тетяна Олегівна

Керівник: ***Орехова Альвіна Іванівна***
д.е.н., професор кафедри менеджменту
імені професора Л.І. Михайлової

Рецензент: ***Макаренко Наталія Олексіївна***
д.е.н., професор, завідувач кафедри маркетингу та
логістики Сумського національного аграрного університету

Суми – 2024

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Економіки і менеджменту

Кафедра менеджменту імені професора Л.І. Михайлової

Освітній ступінь «Бакалавр»

Спеціальність 073 «Менеджмент»

Затверджую:

Завідувач кафедри
(посада, ПІБ)

« » 20 р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Святній Тетяна Олегівні

1. Тема роботи: **Управління ризиками у фермерському господарстві**
2. База практичного дослідження: **ФГ «КОРН-ФІЛД» Роменського району Сумської області**

керівник роботи Орехова Альвіна Іванівна, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом по університету від « » р. №

3. Строк подання студентом закінченого проекту (роботи) «12» 06.2024 р.

4. Вихідні дані до проекту (роботи):

праці вітчизняних і зарубіжних вчених, законодавчо-нормативна база за темою дослідження, статистичні дані Державної служби статистики України, аналітична інформація Міністерства фінансів України, звітність підприємства, власні дослідження автора.

5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

дослідити теоретико-методичні основи управління ризиками у фермерських господарствах
дослідити організаційно-економічну характеристику ФГ «КОРН-ФІЛД»;
провести аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища господарства;
дослідити організацію системи управління ризиками в господарстві;
запропонувати шляхи вдосконалення системи управління ризиками в фермерському
Господарстві;
сформулювати висновки.

6. Дата видачі завдання: «17» вересня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів підготовки кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення та затвердження теми дослідження, складання плану – графіку виконання роботи	вересень 2023 р.	виконано
2.	Підбір та аналіз літературних джерел, підготовка першого теоретичного розділу	жовтень-грудень 2023 р.	виконано
3.	Збір аналітичної інформації, обробка результатів дослідження та підготовка другого розділу роботи	січень – лютий 2024 р.	виконано
4.	Підготовка третього розділу кваліфікаційної роботи	березень – травень 2024 р.	виконано
5.	Підготовка висновків, пропозицій та узгодження з керівником	квітень 2024 р.	виконано
6.	Підготовка кінцевого варіанту кваліфікаційної роботи	травень 2024 р.	виконано
7.	Опрацювання зауважень керівника, перевірка на автентичність	28 травня – 07 червня 2024 р.	виконано
8.	Рецензування кваліфікаційної роботи	28 травня – 07 червня 2024 р.	виконано
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі, деканат	12 червня 2024 р.	виконано
10.	Підготовка доповіді, презентації до кваліфікаційної роботи та її попередній захист	12 червня 2024 р. – 17 червня 2024 р.	виконано
11.	Захист кваліфікаційної роботи	26 червня 2024 р.	

Студентка

(підпис)

Т.О. Святна

Керівник роботи

(підпис)

А.І. Орехова

Перевірку на автентичність проведено.

Н.М. Баранік

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

(підпис)

М.О. Лищенко

АНОТАЦІЯ

Святна Т.О. Управління ризиками у фермерському господарстві.

Кваліфікаційна робота за спеціальністю 073 «Менеджмент», Сумський національний аграрний університет, Суми, 2024. – Рукопис.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-методичні основи управління ризиками у фермерському господарстві. Досліджено систему управління ризиками у фермерському господарстві. Запропоновані шляхи вдосконалення управління ризиками у фермерському господарстві.

Результати проведених розрахунків показників моделей для оцінки ймовірності банкрутства господарства дають розуміння щодо необхідності розробки конкретних рекомендацій щодо ефективної системи управління ризиком в господарстві та визначення шляхів вдосконалення системи для запобігання кризового стану.

У досліджуваному господарстві відсутня служба внутрішнього контролю чи ризик-менеджменту. Лише за допомогою загального попередження про ризики та комплексного плану реагування на ризики підприємство може впоратися зі складними ринковими умовами в усьому світі. На основі проведених розрахунків було запропоновано до впровадження службу ризик-менеджменту у ФГ «КОРН-ФІЛД» та доведена економічна ефективність запропонованих заходів.

Ключові слова: ризик, управління, фермерське господарство, аналіз, оцінка.

SUMMARY

Svyatna T.O. Risk management in farming.

Qualification work in specialty 073 "Management", Sumy National Agrarian University, Sumy, 2024. - Manuscript.

The theoretical and methodological foundations of risk management in farming were investigated in the qualification work. The system of risk management in farming was studied. Proposed ways to improve risk management in farming.

The results of calculations of model indicators for assessing the probability of bankruptcy of the economy provide an understanding of the need to develop specific recommendations for an effective risk management system in the economy and to determine ways to improve the system to prevent a crisis.

There is no internal control or risk management service in the studied farm. Only with a general risk warning and a comprehensive risk response plan can an enterprise cope with complex market conditions around the world. On the basis of the calculations, a risk management service was proposed for implementation at FG "KORN-FIELD" and the economic efficiency of the proposed measures was proven.

Keywords: risk, management, farming, analysis, evaluation.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 Теоретико-методичні основи управління ризиками у фермерському господарстві	10
РОЗДІЛ 2 Оцінка рівня управління ризиками у фермерському господарстві	19
2.1 Організаційно-економічна характеристика ФГ «КОРН-ФІЛД»	19
2.2 Аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища господарства	26
2.3 Особливості управління ризиками у господарстві	32
РОЗДІЛ 3 Удосконалення системи управління ризиками у фермерському господарстві	39
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	54

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне бізнес-середовище стало більш складним і характеризується невизначеністю у будь-якій сфері діяльності. Особливо ризиковою є діяльність підприємств в аграрній сфері, оскільки вони стикаються з постійними змінами в зовнішньому середовищі, такими як жорсткість законодавства, коливання курсу валют, технологічні зміни, політичні, соціальні ризики, до яких додалися ризики, пов'язані з війною. Також існує необхідність контролювати ризики, які виникають всередині підприємства. Впроваджуючи комплексний цілісний підхід до управління ризиками, підприємства отримують можливість передбачати ризики, своєчасно на них реагувати та знижувати негативний вплив ризиків на свою діяльність. Одночасно з цим, підприємства можуть ефективніше використовувати можливості, пов'язані зі змінами, створюючи додаткові конкурентні переваги та більш ефективно розподіляти свої ресурси. Тому для економічного суб'єкта, який веде господарську діяльність у сфері аграрного виробництва, проблема формування системи управління ризиками є дуже актуальною.

Стан вивчення проблеми. Найбільш суттєві дослідження з питань дослідження особливостей управління ризиками провели вчені-науковці, серед яких Білорус Т. В. [1], Буркова Л. А., Шепелюк В. А. [2], Воловельська І. В., Гайдуков Б. [4], Даниленко В. В. [6], Ільченко В. Ю., Кобець С. П., Джегур Г. В., Бондар В. Ю. [7], Кісільов О. І., Качков С. О. [8], Косович Б. І., Дмитрук В. О. [10], Насипайко Д. С., Подплетній В. В. [11], Птащенко О. В. [13], Сіденко В. Р. [15], Соболева Г. Г. [16], Ткачук Г. Ю. [17] та ін. Не зважаючи на вагомість проведених досліджень, потребують додаткового дослідження питання пов'язані з особливостями управління ризиками в фермерських господарствах.

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та прикладному опрацюванні питань управління ризиками у фермерському господарстві.

Досягнення мети кваліфікаційної роботи обумовило необхідність вирішення наступних завдань дослідження:

- дослідити теоретико-методичні основи управління ризиками у фермерському господарстві;
- провести організаційно-економічну характеристику ФГ «КОРН-ФІЛД»;
- провести аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства;
- дослідити організацію системи управління ризиками у господарстві;
- запропонувати шляхи вдосконалення системи управління ризиками у фермерському господарстві.

Об'єктом дослідження є господарська діяльність ФГ «КОРН-ФІЛД» Роменського району Сумської області.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти управління ризиком в фермерському господарстві.

Методи дослідження. Теоретичною та методичною основою дослідження слугували фундаментальні положення досліджуваної теми, законодавчі та нормативні акти України, монографії, наукові статті вітчизняних і зарубіжних вчених за темою дослідження.

В роботі використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи досліджень: методи індукції та дедукції, науково-аналітичні методи; абстрактно-логічний метод; статистичний аналіз та метод згруповань; графічний метод - для наочного зображення теоретичного матеріалу та аналітичних результатів. Під час розробки та впровадження напрямів удосконалення управління ризиками у фермерському господарстві використовувались методи систематизації, алгоритмізації тощо.

Інформаційною базою дослідження слугували нормативно-правові акти та матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, звітність підприємства, матеріали періодичного друку та наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених за темою дослідження.

Елементи наукової новизни. Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці рекомендацій щодо удосконалення управління ризиками у фермерському господарстві, а саме:

- визначені теоретико-методичні основи управління ризиком фермерському господарстві;
- запропоновані шляхи вдосконалення управління ризиком фермерському господарстві шляхом створення на підприємстві служби ризик-менеджменту;
- запропоновано ключові напрями вдосконалення системи управління ризиком, що сприятиме підвищенню продуктивності праці та відповідатиме сучасному стану, тактичним та стратегічним планам діяльності та засобам управління суб'єктом господарювання.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що здійснені дослідження дозволяють вдосконалити систему управління ризиками фермерському господарстві.

Матеріали досліджень, проведених у кваліфікаційній роботі, передані на підприємство, що досліджується, – ФГ «КОРН-ФІЛД», а також на кафедру менеджменту імені професора Л.І. Михайлової Сумського національного аграрного університету. Дослідження та висновки, отримані в результаті написання кваліфікаційної роботи, можуть слугувати якісним теоретичним, навчальним та практичним матеріалом при проведенні викладачами кафедри лекційних та семінарських занять для здобувачів вищої освіти спеціальності «Менеджмент».

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки роботи доповідалися, обговорювалися і отримали позитивну оцінку на міжнародній науково-практичній конференції в м. Луцьк.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 1 тезу доповіді:

1. Святна Т.О. Особливості управління ризиками у фермерських господарствах. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами*: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., Частина 1. Луцьк, 15 груд. 2023 р., Луцьк: ЛНТУ, 2023. С.351-352.

Обсяг і структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи викладено на 50 сторінках. Список використаних джерел включає 21 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У ФЕРМЕРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Результати діяльності будь-якого підприємства залежать від об'єктивних та суб'єктивних факторів і завжди супроводжуються високими ризиками. Рішення, що приймаються персоналом підприємства, реалізуються за умов політичної нестабільності та невизначеності ринкової кон'юнктури. Підприємства знаходяться у ймовірних межах ризику та постійно стикаються з ним.

Ризик – це комплекс факторів, дій чи процесів, які можуть спричинити матеріальні та інші втрати. Він відрізняється від небезпеки, яка означає скоріше якусь безпосередню загрозу. Про ризик йдеться лише тоді, коли має місце невпевненість у наслідках.

Інший важливий аспект ризику – це можливі дії, орієнтовані досягнення певної мети у господарській діяльності. У цьому процесі мета може бути і не досягнута. Поняття ризику пов'язане з нестачею інформації про окремі складові події.

Економічний ризик - це ризик, що проявляється в економіці, аналізований з погляду певних цілей і можливості їх досягнення через діяльність підприємців. У дослідженнях цього виду ризику береться до уваги невпевненість, пов'язана з поставленими цілями та існуючими політичними, суспільними, технічними, екологічними, ринковими умовами [7].

Агропромисловий комплекс є одним із основних складових елементів економіки. Його розвиток визначає рівень продовольчої безпеки держави та соціально-економічний стан в суспільстві. Сільське господарство завжди і в будь-якій країні належить до високоризикового виробництва.

Ризики сільського господарства є дуже специфічними у прояві та впливі на результати діяльності аграрних підприємств.

Економічні реформи в країні роблять дедалі актуальнішими питання теорії та практики управління господарським ризиком в аграрній сфері. У умовах ринкової економіки ризик стає природним атрибутом виробництва, неминучим чинником, що має враховуватися під час планування виробництва. Будь-яка економічна структура, в тому числі і агропромислове виробництво, відноситься до категорії імовірнісних систем, схильних до різних ризиків [16].

Перший фактор ризику - це небажані зміни в якості та кількості виробничих ресурсів. У сільському господарстві це переважно пов'язано зі зниженням якості насіння, добрив і кормів, погіршенням якості техніки та несвоєчасним постачанням паливно-мастильних матеріалів.

Другий фактор ризику пов'язаний з умовами реалізації продукції. Це може проявлятися у вигляді дисбалансу між попитом і пропозицією і, як наслідок, несприятливих для виробників коливань ринкових цін, посилення конкуренції, підвищення транспортних тарифів і збільшення витрат на зберігання.

Третє джерело ризику виникає у фінансовому секторі у разі змін у монетарній політиці (бюджетний дефіцит, коливання валютного курсу, інфляція, підвищення ставок рефінансування та кредитних ставок комерційних банків, зміна ставок за державними та корпоративними облігаціями).

Четвертим джерелом ризику є зміни в економічній політиці, такі як протекціонізм або, навпаки, більша лібералізація економіки, послаблення або посилення податкового навантаження, контроль за імпортом та експортом.

Крім того, існують специфічні джерела ризику:

1) біологічна природа ресурсів, що використовуються в сільському господарстві, та отриманої продукції. Природою визначені терміни і послідовність технічних операцій, порушення яких неминуче збільшує ризик втрати виробництва і доходів. Пізній або ранній посів, затяжні жнива, погані

умови зберігання, хвороби худоби, шкідники рослин - все це пов'язано з прямими ризиками втрати врожаю, збільшенням витрат і зниженням прибутку.

2) специфічність сільського господарства, садівництва та тваринництва, має ще одну особливість: протяжність виробничих площ. Це ускладнює технічне управління, а затримки в часі та низька якість робіт є новими джерелами ризику.

3) погодний ризик. Неприятливі погодні умови безпосередньо впливають на врожайність, що, в свою чергу, впливає на виробничі витрати, обсяги продажів, прибутки та рентабельність. Погодні ризики є спонукателями інших видів ризиків і є головним чинником гальмування розвитку сільського господарства як у нашій країні, так і у інших країнах світу. Погодні ризики прямо чи опосередковано впливають на 70% усього світового бізнесу [10].

Ризики сільського господарства є дуже специфічними у прояві та впливі на результати діяльності аграрних підприємств. Ризики сільськогосподарських підприємств є ймовірністю отримання збитку або вигоди суб'єктом господарювання за допомогою порушення нормальної течії виробничого процесу внаслідок впливу природно-кліматичних та антропогенних факторів.

Класифікаційна ознака «за ступенем зв'язку з підприємницькою діяльністю» обумовлена відмінностями, що існують між різними видами діяльності, які може здійснювати суб'єкт господарювання.

Підприємницький ризик визначається як ризик, що виникає в результаті господарсько-фінансової діяльності комерційного підприємства, яка здійснюється ним самостійно під свою відповідальність, як для самого підприємця, так і для юридичної особи (бізнесу). Однак у господарській практиці існують організації, які не є прибутковими і мають зовсім інші цілі. До таких організацій відносяться неприбуткові організації, такі як благодійні організації та фонди, які також схильні до ризиків.

Ризики можна розділити на наступні категорії, залежно від ступеня їх виникнення:

- ризики, характерні для компанії, тобто ті, що виникають на мікрорівні;
- галузеві ризики, тобто ті, що виникають на мікрорівні;
- міжгалузеві ризики, тобто ті, що виникають внаслідок взаємного впливу та залежності окремих галузей або сфер економічної діяльності одна від одної;
- регіональні ризики - виникають внаслідок особливостей розвитку в тому чи іншому регіоні країни;
- національні ризики - впливають на всіх суб'єктів господарювання в країні;
- глобальні - впливають на економіку кількох країн або світу в цілому [2].

Ризики в сільському господарстві можна поділити на ризики в рослинництві та тваринництві. Ризики для сільськогосподарських підприємств у секторі рослинництва, як правило, мають природно-кліматичну природу. Ризики сільськогосподарських підприємств у секторі тваринництва, як правило, мають антропогенну природу. Ці ризики класифікуються як виробничі.

Наслідки виробничих ризиків у рослинництві можуть бути пов'язані з недоотриманням врожаю сільськогосподарських культур, багаторічних насаджень тощо. Прояв таких виробничих ризиків може бути наслідком неналежної технології вирощування сільськогосподарських культур, недбалості з боку керівництва та працівників компанії, комерційних інтриг та пожеж, спричинених недбалістю.

Залежно від сфери виникнення ризики можна класифікувати на наступні групи:

- 1) соціально-політичні ризики - ґрунтуються на можливості непередбачених змін політичного курсу держави та соціальних змін;

2) адміністративно-законодавчі - виникають внаслідок запровадження незапланованих адміністративних обмежень господарської діяльності або змін у законодавстві;

3) виробничі - стосуються всіх видів виробничої діяльності;

4) комерційні - виникають у процесі реалізації товарів і послуг, вироблених або придбаних підприємствами. Ця група ризиків може бути самостійною (якщо основним видом діяльності організації є торгівля) або частиною виробничого ризику (коли комерційний ризик виникає у підприємства, що здійснює виробничу діяльність, при реалізації своєї продукції);

5) фінансовий - виникає по відношенню до банків та інших фінансових установ, підприємств, а також у зв'язку з неспроможністю економічних агентів виконати свої фінансові зобов'язання;

6) природно-кліматичні - виникають внаслідок залежності виробництва від природно-кліматичних умов та взаємозв'язку між суспільним виробництвом і навколишнім середовищем (наприклад, посуха, пожежа, ураган, мороз);

7) демографічні - виникають внаслідок демографічних змін;

8) геополітичні - ризики глобального характеру (наприклад, глобальна трудова міграція);

9) інноваційний ризик - виникає, коли компанія інвестує у виробництво товарів і послуг, на які вона може не знайти очікуваного ринкового попиту (наприклад, впровадження більш дешевих способів виробництва товарів і послуг, створення нових товарів і послуг з використанням старого обладнання, виробництво нових товарів і послуг з використанням нового обладнання і технологій);

10) страховий ризик - це подія або серія подій, на випадок настання яких передбачається страхування (наприклад, втрата врожаю, загибель або хвороба тварин, стихійні лиха, пошкодження або знищення майна);

Залежно від рівня системності ризику можна поділити на системні та несистемні.

Несистемні ризики - це ризики, які не притаманні системі і ступінь їх впливу може бути зменшений або зведений нанівець.

Системні ризики - це ризики, існування яких визначено самою системою і ступінь яких не може бути зменшений.

Залежно від виду втрат розрізняють наступні ризики:

1) матеріальний ризик - проявляється у вигляді додаткових витрат або прямих втрат майна, обладнання, сировини та енергії, передбачених проектом (планом);

2) трудові - ризики, пов'язані з втратою робочого часу;

3) фінансові - ризики, пов'язані з фінансовими втратами через неочікувані платежі або штрафи. Фінансові втрати також можуть виникнути через часткове отримання або неотримання грошей від передбачуваного постачальника, неповернення боргів, несплату покупцем поставленої продукції тощо;

4) втрата часу - ризики, що виникають через затримки у виробничому процесі порівняно із запланованими.

За ступенем передбачуваності ризики можна розділити на прогнозовані (ті, настання яких очікується) і непередбачувані (ті, що виникають внаслідок форс-мажорних обставин).

За тривалістю впливу ризику можна поділити на довгострокові (що мають стратегічний вплив на діяльність суб'єкта господарювання та розраховані на тривалу перспективу), середньострокові та короткострокові (з обмеженою тривалістю або разові).

Залежно від сфери, в якій вони виникають, ризики поділяються на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх ризиків належать несподівані зміни в економічній політиці, макроекономічних умовах виробництва, масштабні стихійні лиха, валютні ризики тощо, а до внутрішніх - ризики, пов'язані з

компетенцією підприємства, ризики, зумовлені станом технологій та іншими факторами внутрішнього середовища [11].

Залежно від типу небезпеки, ризики можна класифікувати як антропогенні (спричинені господарською діяльністю людини) або природні (ризик виникнення небезпечних природних явищ, спричинених дією природних сил).

За об'єктом виникнення ризики в сільському господарстві можна поділити на ризики, пов'язані з врожаєм (зернові, зернобобові, кормові, баштанні, фруктові тощо), тваринництвом (велика рогата худоба, свині, птиця, вівці, бджолосімії тощо) та майном сільськогосподарських суб'єктів (будівлі, споруди, техніка, транспортні засоби тощо).

Концептуально управління ризиками в суб'єктах господарювання подібне до класичного управління самим підприємством. Крім того, обґрунтовано наступні функції управління ризиками в сільськогосподарських організаціях:

- прогнозування - формулювання майбутнього стану суб'єкта господарювання та його структурних підрозділів;
- організація - процес об'єднання людей (робочих груп), які спільно реалізують програми управління ризиками на основі певних правил і процедур;
- регулювання - вплив на об'єкт управління, що використовується для досягнення стабільного стану цього об'єкта у разі відхилень від заданих параметрів;
- координація - узгодженість усіх зв'язків між системою управління ризиками, організацією управління та експертами;
- стимулювання - заохочення ризик-менеджерів та інших фахівців до зацікавленості в результатах управління ризиками;
- контроль - перевірка операційної організації щодо мінімізації ризиків [15].

У ході досліджень визначено інструменти якісної оцінки ризиків:

1) ретроспективний якісний аналіз наявної інформації – вивчення відомостей про внутрішнє та зовнішнє середовище підприємства та особливості його функціонування, виявлення послідовностей подій, зв'язків та закономірностей. Даний метод націлений на встановлення фактів настання та особливостей розгортання ризикових ситуацій;

2) методи збору нової інформації – використання опитувальних листів та анкетування адміністративно-управлінського та виробничого персоналу сільськогосподарської організації, відвідування ризик-менеджерами структурних підрозділів підприємства, консультації з фахівцями та зовнішніми експертами;

3) методи моделювання діяльності організації - застосування економіко-математичних методів при оптимізації параметрів функціонування суб'єкта господарювання, вирішення транспортних завдань, використання симплексного методу;

4) евристичні методи якісного аналізу – метод експертних оцінок, мозковий штурм, метод контрольних питань, дерево цілей, SWOT-аналіз, PEST-аналіз.

Для кількісної оцінки ризиків використовуються:

1) аналітичні методи (статистичний, монографічний, детермінований факторний аналіз);

2) імовірісно-теоретичні методи (інструментарій теорії ймовірностей та математичної статистики);

3) евристичні методи кількісного аналізу;

4) нетрадиційні методи (системи штучного інтелекту, моделювання з урахуванням апарату нечіткої логіки).

Результати діагностики, опису та аналізу використовуються для складання карти ідентифікованих ризиків аграрної організації, яка є зведеними даними у вигляді таблиці про виявлені ризики суб'єкта господарювання, згрупованих за сферою виникнення, із зазначенням інформації про джерела, фактори та наслідки.

У цьому контексті методи управління ризиками об'єднані у такі групи:

- ухилення від ризиків (страхування, відмова від ненадійних партнерів, ризикованих проектів; пошук гарантій, звільнення некомпетентних працівників);
- локалізації ризиків (формування спеціальних структурних підрозділів з відокремленим балансом, укладання договорів про спільну діяльність для реалізації ризикових проектів та ін.);
- диверсифікації (розподіл ризиків у часі, за видами діяльності та зонами господарювання, збутом та постачанням, інвестиціям, розподіл відповідальності між учасниками проекту);
- компенсації ризиків (стратегічне планування діяльності, прогнозування зовнішньої обстановки, моніторинг соціально-економічного та нормативно-правового середовища, створення систем резервів, навчання персоналу та його інструктування).

Після розробки та впровадження заходів ризик-менеджменту всі відомості вносяться в профіль ризику, що являє собою сукупність кількісних і якісних даних, що описують його, відомостей про походження, особливості наступу і заходи управління.

Система управління ризиками у фермерському господарстві повинна піддаватися постійному моніторингу для оцінки ефективності її експлуатації та відповідності цілям і завданням, що висувуються до неї.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РІВНЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У ФЕРМЕРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

2.1 Організаційно-економічна характеристика ФГ «КОРН-ФІЛД»

Об'єктом нашого дослідження виступає фермерське господарство «КОРН-ФІЛД», яке знаходиться за адресою Сумська обл., Роменський р-н, село Погожа Криниця, вул.Сороківщина, будинок 46/а. ФГ «КОРН-ФІЛД», було зареєстровано 23.09.2020 р. Розмір статутного капіталу ФГ складає 400,00 грн. Уповноваженою особою ФГ «КОРН-ФІЛД» є Сорокопенець Н.І.

Основний вид діяльності - вирощування зернових культур та свинарство.

На прикладі табл. 2.1 дослідимо структуру активів господарства.

Аналізуючи представлені дані зазначаємо, що активи ФГ «КОРН-ФІЛД» у 2023 р. склалися на 72,61% з необоротних та 27,39% з оборотних. Найбільшу частку в структурі оборотних активів займала дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги — 26,04 %. Серед необоротних активів найбільшу частку займали нематеріальні активи — 69,97%.

Таким чином, низька частка основних засобів в структурі активів свідчить про більш стійкий стан господарства, оскільки знижується частка постійних витрат.

При цьому слід звернути увагу на тенденцію до зростання суми дебіторської заборгованості за досліджуваний період, що свідчить про відволікання вагової частини капіталу господарства.

На прикладі табл. 2.2 дослідимо динаміку активів досліджуваного господарства.

Аналізуючи дані таблиці 2.2 зазначаємо про збільшення суми активів ФГ «КОРН-ФІЛД» в 2023 р. - 80 341 тис. грн. проти 64 188 тис. грн. в 2021 р.

Найбільший вплив на збільшення суми активів чинили оборотні активи, а саме, на 25,17%.

Таблиця 2.1 - Структура активів ФГ «КОРН-ФІЛД» в 2021 - 2023 рр., %

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,-		
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022	2023 / 2021
Нематеріальні активи	87,7	72,48	69,97	-15,22	-2,51	-17,73
Незавершені капітальні інвестиції	0,22	0,18	0,17	-0,04	-0,01	-0,05
Основні засоби	3,84	2,52	2,11	-1,32	-0,41	-1,73
Довгострокові біологічні активи	0,21	0,31	0,35	0,1	0,04	0,14
НЕОБОРОТНІ АКТИВИ	91,97	75,49	72,61	-16,48	-2,88	-19,36
Виробничі запаси	0,54	0,63	0,53	0,09	-0,1	-0,01
Незавершене виробництво	1,27	-	-	-1,27	-	-1,27
Готова продукція	1,66	8,64	0,55	6,98	-8,09	-1,11
Запаси	3,47	9,27	1,08	5,8	-8,19	-2,39
Поточні біологічні активи	0,36	0,69	0,25	0,33	-0,44	-0,11
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	3,84	12,97	26,04	9,13	13,07	22,2
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	0,04	1,42	-	1,38	-1,42	-0,04
Інша поточна дебіторська заборгованість	0,15	-	0,01	-0,15	0,01	-0,14
Гроші та їх еквіваленти	0,15	0,15	-	-	-0,15	-0,15
Витрати майбутніх періодів	0,02	0,01	-	-0,01	-0,01	-0,02
ОБОРОТНІ АКТИВИ	8,03	24,51	27,39	16,48	2,88	19,36
БАЛАНС	100	100	100	-	-	-

Джерело: складено автором за матеріалами фінансової звітності ФГ «КОРН-ФІЛД»

Найбільший стимулюючий вплив на розмір загальної суми активів господарства чинили виробничі запаси +23,55%, дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги +748,26%, довгострокові біологічні активи +110,37%.

В той же час негативно впливали на суму активів господарства наступні складові - незавершене виробництво (-100%), готова продукція (-8,8%), запаси (-61,12%), поточні біологічні активи (-12,99%), дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом (-6,96%).

В ФГ «КОРН-ФІЛД» за досліджуваний період основні засоби скоротилися з 2 467 тис. грн. в 2021 р. до 1 699 тис. грн. в 2023 р. Як

наслідок, можемо констатувати про зниження потенціалу господарської діяльності.

Таблиця 2.2 - Динаміка активів ФГ «КОРН-ФІЛД» в 2021-2023 рр., тис. грн.

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,-	
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022
Нематеріальні активи	56 292	56 215	56 215	-77	0
Незавершені капітальні інвестиції	140	140	140	0	0
Основні засоби:	2 467	1 956	1 699	-511	-257
Довгострокові біологічні активи	135	241	284	106	43
НЕОБОРОТНІ АКТИВИ	59 034	58 552	58 338	-482	-214
Виробничі запаси	344	489	425	145	-64
Незавершене виробництво	813	0	0	-813	0
Готова продукція	1 068	6 702	440	5 634	-6 262
Запаси	2 225	7 191	865	4 966	-6 326
Поточні біологічні активи	231	538	201	307	-337
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	2 466	10 058	20 918	7 592	10 860
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	23	1 101	3	1 078	-1 098
Інша поточна дебіторська заборгованість	98	0	11	-98	11
Гроші та їх еквіваленти	95	116	3	21	-113
Витрати майбутніх періодів	16	5	2	-11	-3
ОБОРОТНІ АКТИВИ	5 154	19 009	22 003	13 855	2 994
БАЛАНС	64 188	77 561	80 341	13 373	2 780

Джерело: складено автором за матеріалами фінансової звітності ФГ «КОРН-ФІЛД»

На прикладі табл. 2.3 дослідимо структуру джерел фінансування господарства.

Аналізуючи представлені дані зазначаємо, що у поточному році джерела фінансування ФГ «КОРН-ФІЛД» склалися з короткострокових зобов'язань на 40,25 % та з власного капіталу на 59,75 %.

В структурі джерел фінансування ФГ «КОРН-ФІЛД» суттєвий вплив чинили наступні елементи власного капіталу - зареєстрований (пайовий) капітал - 8,04%, додатковий капітал - 69,97%.

Серед зобов'язань ФГ «КОРН-ФІЛД» найбільш суттєвими елементами фінансування були поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи,

послуги - 31,21% та поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом - 5,48%.

Таблиця 2.3 - Структура джерел фінансування ФГ «КОРН-ФІЛД» в 2021 - 2023 рр., %

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,-		
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022	2023 / 2021
Зареєстрований (пайовий) капітал	10,06	8,33	8,04	-1,73	-0,29	-2,02
Додатковий капітал	87,7	72,48	69,97	-15,22	-2,51	-17,73
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ	90,85	67,79	59,75	-23,06	-8,04	-31,1
Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	6,62	30,27	31,21	23,65	0,94	24,59
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	0,64	0,88	5,48	0,24	4,6	4,84
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування	-	0,18	0,86	0,18	0,68	0,86
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці	0,29	0,55	1,06	0,26	0,51	0,77
Інші поточні зобов'язання	1,6	0,34	1,65	-1,26	1,31	0,05
ПОТОЧНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	9,15	32,21	40,25	23,06	8,04	31,1
Баланс	100	100	100	-	-	-

Джерело: складено автором за матеріалами фінансової звітності ФГ «КОРН-ФІЛД»

Переважаючу частку джерел фінансування господарства складають власні, що свідчить про зниження залежності від зовнішніх кредиторів, що є позитивним фактором.

На прикладі табл. 2.4 дослідимо динаміка джерел фінансування господарства.

Аналізуючи представлені дані зазначаємо, що загальний обсяг наявних джерел фінансування для формування активів господарства підвищився за досліджуваний період на 25,17 % за рахунок короткострокових зобов'язань. В той же час, зростання вартості короткострокових джерел фінансування формує додаткові фінансові ризики, а це передбачає фокусування пильної уваги за збалансованістю припливу і відтоку грошових коштів.

Найбільш суттєвими факторами підвищення вартості залучених джерел фінансування ФГ «КОРН-ФІЛД» були поточна кредиторська заборгованість

за товари, роботи, послуги +489,7 %, поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом +979,66 %, поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування +688 тис. грн., поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці +354,55 % та інші поточні зобов'язання +28,57 %.

Таблиця 2.4 - Динаміка джерел фінансування ФГ «КОРН-ФІЛД» в 2021 - 2023 рр., тис. грн.

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +, -		Відносний приріст (відхилення), %		
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022	2022 / 2021	2023 / 2022	2023 / 2021
Зареєстрований (пайовий) капітал	6 457	6 457	6 457	-	-	-	-	-
Додатковий капітал	56 292	56 215	56 215	-77	-	-0,14	-	-0,14
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-4 437	-10 097	-14 671	-5 660	-4 574	127,56	45,3	230,65
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ	58 312	52 575	48 001	-5 737	-4 574	-9,84	-8,7	-17,68
Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	4 252	23 480	25 074	19 228	1 594	452,21	6,79	489,7
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	408	680	4 405	272	3 725	66,67	547,79	979,66
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування	-	137	688	137	551	-	402,19	-
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці	187	428	850	241	422	128,88	98,6	354,55
Інші поточні зобов'язання	1 029	261	1 323	-768	1 062	-74,64	406,9	28,57
ПОТОЧНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	5 876	24 986	32 340	19 110	7 354	325,22	29,43	450,37
Баланс	64 188	77 561	80 341	13 373	2 780	20,83	3,58	25,17

Джерело: складено автором за матеріалами фінансової звітності ФГ «КОРН-ФІЛД»

В той же час, найбільш вагомими факторами зниження вартості залучених джерел фінансування ФГ «КОРН-ФІЛД» були додатковий капітал - 0,14% та нерозподілений прибуток (непокритий збиток) -10 234 тис. грн.

На прикладі табл. 2.5 дослідимо динаміку фінансових результатів господарства.

Таблиця 2.5 - Динаміка фінансових результатів ФГ «КОРН-ФІЛД» в 2021 - 2023 рр., тис. грн.

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,-	
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	48 738	13 915	23 331	-34 823	9 416
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	42 455	16 480	24 668	-25 975	8 188
Валовий прибуток (збиток)	6 283	-2 565	-1 337	-8 848	1 228
Інші операційні доходи	4	21	24	17	3
Адміністративні витрати	2 989	2 864	2 324	-125	-540
Інші операційні витрати	2 280	614	316	-1 666	-298
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	1 018	-6 022	-3 953	-7 040	2 069
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток)	1 018	-6 022	-3 953	-7 040	2 069
Витрати (дохід) з податку на прибуток	77	-	621	-77	621
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	941	-6 022	-4 574	-6 963	1 448

Джерело: складено автором за матеріалами фінансової звітності ФГ «КОРН-ФІЛД»

Аналізуючи представлені дані зазначаємо, що у 2023 р. обсяг виручки складав 23 331 тис. грн., що на 52,13 % менше, у порівнянні з 2021 р. Це є тривожним фактором і свідчить, що у підприємства залишається все менше фінансових ресурсів для покрити постійних і змінних витрат. Також про зниження ефективності свідчить і зниження чистого доходу. Валовий збиток ФГ «КОРН-ФІЛД» складав на кінець 2023 р. -1 337 тис. грн., що свідчить про неефективні операційні процеси у господарстві.

Чистий збиток у ФГ «КОРН-ФІЛД» складав -4574,0 тис., що є свідченням загрозливої ситуації щодо подальшого існування господарства.

На прикладі табл. 2.6 дослідимо динаміку показників рентабельності (збитковості) досліджуваного господарства.

Таблиця 2.6 - Динаміка показників рентабельності (збитковості) ФГ «КОРН-ФІЛД»

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,-		
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022	2023 / 2021
Збитковість (пасивів) активів (чистий збиток в чисельнику), %	-	-8,5	-5,79	-	2,71	-
Збитковість (пасивів) активів (ЕВІТ в чисельнику), %	-	-8,5	-5,01	-	3,49	-
Збитковість (пасивів) активів (ЕВІТДА в чисельнику), %	-	-8,14	-4,7	-	3,44	-
Збитковість власного капіталу, %	-	-10,86	-9,1	-	1,76	-
Рентабельність (збитковість) продажів за валовим прибутком (валова маржа), %	12,89	-18,43	-5,73	-31,32	12,7	-18,62
Рентабельність (збитковість) продажів за операційним прибутком (операційна маржа), %	2,09	-43,28	-16,94	-45,37	26,34	-19,03
Рентабельність (збитковість) продажів за чистим прибутком (збитком)), %	1,93	-43,28	-19,6	-45,21	23,68	-21,53
Операційна рентабельність (збитковість) витрат, %	2,13	-30,17	-14,48	-32,3	15,69	-16,61
Коефіцієнт реінвестування, %	-	93,99	100	-	6,01	-
Коефіцієнт стійкості економічного зростання, %	-	-10,77	-9,53	-	1,24	-
Період окупності активів	-	-11,77	-17,26	-	-5,49	-

Джерело: складено автором за матеріалами фінансової звітності ФГ «КОРН-ФІЛД»

Аналізуючи представлені дані, зазначаємо, що у 2023 р. на кожную гривню, яка використовувалася для фінансування активів ФГ «КОРН-ФІЛД», було сформовано чистого збитку в розмірі 5,79 коп. Також на кожную гривню власного капіталу було отримано чистого збитку у розмірі -9,1 коп.

В поточному році в ФГ «КОРН-ФІЛД» на кожную гривню продажів було отримано 16,94 коп. збитку від продажів. Таким чином, можемо констатувати про загрозливу ситуацію щодо подальшого існування фермерського господарства.

2.2 Аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища господарства

Аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища господарства - це процес визначення ключових компонентів зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на здатність суб'єкта господарювання досягати своїх цілей досягати своїх цілей.

Цей аналіз має низку цінних функцій для ведення бізнесу:

- у контексті стратегічного планування він допомагає дослідити основні фактори, що впливають на економічну організацію та її майбутнє;
- у корпоративній політиці він допомагає створити найбільш сприятливий імідж;
- у повсякденній діяльності він надає інформацію, необхідну для більш ефективного здійснення операційної діяльності.

Основними факторами ризику у зовнішньому середовищі ФГ «КОРН-ФІЛД» є:

- посилення конкуренції,
- демпінг цін на продукцію,
- зниження купівельної спроможності населення,
- звільнення компетентного персоналу.

Поточна діяльність досліджуваного господарства пов'язана з ризиками для організаційної стабільності та стійкості, у зв'язку з чим фактори ризику накопичилися в окремих функціональних сферах поточної діяльності.

Найважливішими з них є виробничі та фінансові ризики.

Обидва ризики мають стратегічне значення для ФГ «КОРН-ФІЛД», а їх наслідки чинять значний вплив на економічні та фінансові результати діяльності та фінансову безпеку господарства.

Виробничий ризик визначається структурою активів, в які інвестовано капітал.

Виробничий ризик виникає через наступні фактори:

- постачальники - передчасне, неповне або неякісне постачання матеріалів та інших основних засобів, неоптимальне забезпечення виробничого процесу запасами;

- операційна діяльність - низька якість послуг (виконання робіт), неналежне поводження з матеріальними активами під час надання послуг (виконання робіт));

- збут - дебіторська заборгованість, пошук додаткових джерел фінансування.

Фінансові ризики, які виникають у процесі господарської діяльності та безпосередньо пов'язані з отриманням прибутку організації, мають особливе значення для ФГ «КОРН-ФІЛД».

В умовах воєнних дій в Україні та економічної кризи вплив фінансових ризиків на прибутковість та фінансову безпеку господарства значно зростає.

Фактори, що впливають на зовнішнє фінансове середовище ФГ «КОРН-ФІЛД», включають в себе наступне:

- 1) непрямі фактори - рівень і темпи інфляції, девальвація національної валюти, валютний курс, облікова ставка, невизначеність економічної ситуації, чинники економічного розвитку країни, регіональна економічна політика, загальний інвестиційний клімат країни, податкова система країни, купівельна спроможність населення;

- 2) прямі фактори - стан та прозорість фінансового, кредитного, товарного та страхового ринків; тип, рівень та стабільність ділових відносин з постачальниками, покупцями та фінансовими установами; зростання цін на транспортні, енергетичні та інші послуги; невдалий вибір цільових сегментів; рівень прибутковості інвестиційних проектів.

Фактори, що впливають на внутрішнє фінансове середовище: ризик зростання витрат, амортизація, податки, дивіденди, інвестиційна політика, політика управління прибутком, ліквідні активи, грошові потоки, фінансові ризики, структура капіталу компанії, середньозважена вартість капіталу,

структура інвестиційного портфеля, ступінь самофінансування інвестицій, кредитоспроможність компанії, склад фінансових зобов'язань.

На даному етапі найбільш значущими фінансовими ризиками для ФГ «КОРН-ФІЛД» є:

- фінансова нестабільність, яка може призвести до неплатоспроможності господарства;
- ризик неплатоспроможності, який виникає через неправильний розподіл позитивних і негативних грошових потоків у часі, є найбільш фінансово небезпечним;
- інвестиційний ризик, який може призвести до втрати капіталу і є одним з найнебезпечніших фінансових ризиків;
- інфляційний ризик - ризик того, що інфляція зменшить реальну вартість капіталу та очікувані доходи від фінансових операцій.

Аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів є важливим кроком у системі управління ризиками підприємства для виявлення сильних і слабких сторін, потенційних можливостей і загроз.

Внутрішні фактори ФГ «КОРН-ФІЛД» включають:

- фінансовий стан компанії - наявність достатніх фінансових ресурсів для розвитку та інвестування в нові технології та обладнання;
- якість працівників - наявність професіоналів з агропідприємницьким духом, які можуть ефективно управляти господарством та вирішувати складні завдання;
- матеріально-технічна інфраструктура - стан обладнання та техніки, що використовується на підприємстві, можливість швидко відремонтувати або замінити зношене обладнання;
- система менеджменту - наявність розвиненої системи управління; надійні методи контролю, планування та виробництва; ефективність управлінських процесів.

Зовнішні фактори ФГ «КОРН-ФІЛД» включають:

- природні фактори - погодні умови, зміна клімату, екологічні проблеми, що впливають на сільськогосподарські культури;

- конкуренція - рівень конкуренції на ринку, наявність аналогічних фермерських господарств, які можуть конкурувати з точки зору виробництва та маркетингу;

- політичні фактори - відносини з державними установами, державні субсидії та підтримка, закони та нормативні акти в агробізнесі;

- економічні фактори - рівень економічного розвитку, умови кредитування та інвестування, інші економічні фактори.

Для того, щоб підприємства могли ефективно адаптуватися до змін у суспільстві та на ринку, необхідно регулярно аналізувати внутрішні та зовнішні фактори.

PEST-аналіз - це інструмент, який дозволяє дослідити вплив повсякденних зовнішніх факторів на діяльність фермерських господарств.

Цей аналіз включає оцінку чотирьох основних факторів: політичні, економічні, соціокультурні та технологічні.

PEST-аналіз - це метод стратегічного аналізу, який використовується для оцінки впливу політичних, економічних, соціальних і технологічних факторів на бізнес.

На сільськогосподарське виробництво впливає багато факторів, які необхідно враховувати при розробці стратегій розвитку бізнесу. Важливо постійно відстежувати зміни в політичній, економічній, соціальній та технологічній сферах і вчасно реагувати на них.

PEST-аналіз допомагає компаніям зрозуміти, як фактори зовнішнього середовища впливають на їхню діяльність, виявити потенційні проблеми та можливості.

На основі отриманих даних компанії можуть розробити ефективні стратегії реагування на зміни окремих факторів і досягти сталого зростання та розвитку бізнесу.

Розглянемо кожен фактор окремо на прикладі, наведеному на рис. 2.1.

Політичні фактори: • Війна в Україні - знищення та пошкодження інфраструктури, посівів та тваринництва, зменшення доступності робочої сили, зростання цін на ресурси та логістику, невизначеність щодо майбутнього. • Політична нестабільність - ризик зміни законодавства та регулювання, корупція та бюрократія, недосконала система державної підтримки. • Євроінтеграція - можливість доступу до нових ринків та фінансування, необхідність відповідати європейським стандартам, зростання конкуренції.	Економічні фактори: • Висока інфляція - зростання цін на ресурси, товари та послуги, зниження рентабельності фермерських господарств, зменшення реальних доходів населення. • Волатильність цін на сільськогосподарську продукцію - ризики для планування та інвестування, залежність від зовнішніх ринків, необхідність диверсифікації продукції. • Зростання попиту на органічну продукцію - можливість отримання преміальної ціни, необхідність дотримання жорстких стандартів, обмежена доступність ринків.
Соціокультурні фактори: • Зміна структури споживання - зростання попиту на здорову та екологічно чисту продукцію, зменшення споживання м'яса, зростання популярності вегетаріанства та веганства. • Відтік робочої сили з села - нестача кваліфікованих кадрів, зростання витрат на робочу силу, необхідність автоматизації та діджиталізації виробництва. • Зростання урбанізації - зменшення попиту на деякі види сільськогосподарської продукції, зміна географії ринків збуту, необхідність адаптації до нових умов.	Технологічні фактори: Впровадження нових технологій - зростання продуктивності та рентабельності, зменшення ризиків втрат врожаю та тварин, можливість виходу на нові ринки. • Розвиток штучного інтелекту та робототехніки - автоматизація рутинних завдань, зменшення витрат на робочу силу, можливість збору та аналізу даних. • Зростання популярності онлайн-торгівлі - нові канали збуту продукції, зменшення залежності від посередників, можливість прямого виходу на споживача.

Рисунок 2.1 - PEST-аналіз

Джерело: складено автором

SWOT-аналіз (сильні та слабкі сторони, можливості та загрози) є ефективним інструментом для прогнозування та планування бізнес-діяльності.

Основні моменти SWOT-аналізу доліджуваногго господаства наведені на рисунку 2.2.

Зовнішнє середовище сучасних підприємств змінюється все швидше і швидше, зростають вимоги до моніторингу навколишнього середовища. Внутрішнє середовище підприємства визначає технічні та організаційні умови діяльності підприємства і є результатом управлінських рішень.

Метою аналізу внутрішнього середовища господарства є виявлення слабких і сильних сторін його діяльності. Отже, для того, щоб скористатися зовнішніми можливостями, підприємство повинно мати внутрішній потенціал.

Сильні сторони: • Сприятливі природно-кліматичні умови, • Низька вартість робочої сили, • Зростаючий попит на українську сільгосппродукцію, • Державна підтримка, • Високий потенціал для розвитку	Слабкі сторони: • Низький рівень інвестицій, • Недостатній розвиток інфраструктури, • Бюрократія, • Корупція, • Нестабільність політичної та економічної ситуації
Можливості: • Зростання світового попиту на органічну продукцію, • Впровадження нових технологій, • Розвиток нових ринків збуту, • Збільшення державної підтримки, • Політична та економічна стабілізація	Загрози: • Зміна клімату, сільгосппродукцію, • Зростання конкуренції з боку інших країн, • Хвороби та шкідники, • Геополітична нестабільність

Рисунок 2.2 - SWOT-аналіз

Джерело: складено автором

У той же час, підприємство повинно знати про зовнішні загрози та вразливі місця, які можуть збільшити ризики.

Таким чином, аналіз зовнішніх факторів демонструє їх невизначеність, складність, мінливість та взаємопов'язаність.

На основі комплексного SWOT- та PEST-аналізу можна надати наступні рекомендації:

- диверсифікувати ринки збуту - виходити на нові ринки, як національні, так і міжнародні.
- впроваджувати інновації - модернізувати обладнання та впроваджувати нові технології і методи роботи.
- орієнтуватися на екологічність - виробляти сертифіковану екологічно чисту продукцію.
- співпрацювати з науково-дослідними інститутами для розробки нових продуктів і технологій.

- зменшити залежність від сезонності - розвивати інші напрямки діяльності, не пов'язані з аграрним виробництвом.
- налагоджуйте зв'язки з державними органами та будьте в курсі змін у законодавстві та програмах державної підтримки.
- проводити маркетингові дослідження - вивчати ринок, конкурентів та вподобання споживачів.
- підвищувати кваліфікацію працівників - проводити навчання та професійний розвиток працівників.

Використовуючи комплексний SWOT- та PEST-аналіз, керівництво господарства може отримати найбільш повну та структуровану інформацію для формування стратегії розвитку. Також варто відзначити появу нових методів, які можуть надати чітку інформацію про фактори зовнішнього та внутрішнього середовища. Комплексний огляд вимагає всебічного аналізу щонайменше двох факторів - зовнішніх і внутрішніх, які впливають на управління господарством. Також важливо зібрати повну інформацію в усіх сферах. Це пов'язано з тим, що недостатня інформація може призвести до помилкових висновків під час аналізу та вибору неправильного плану розвитку.

2.3 Особливості управління ризиками у господарстві

Виникнення ризиків, як позитивних (ризики-можливості), так і негативних (ризики-загрози), неминуче в будь-якому виді діяльності, тому що абсолютно будь-яка діяльність оточена тим чи іншим ступенем невизначеності. Багато науковців-дослідників, практикуючих фахівців у галузі управління ризиками, керівники малого, середнього та великого бізнесу вважають, що управління ризиками знижує рівень невизначеності і в результаті збільшує ймовірність успіху проекту чи підприємства. За останні десятиліття діяльність з управління ризиками дедалі більше привертає увагу та стає обов'язковою у багатьох підприємствах та організаціях. Незважаючи на це, не можна сказати, що практика управління ризиками інтегрована в

діяльність організацій, а також у процесі прийняття рішень та загальний підхід до управління.

З метою кращого розуміння здатності господарства своєчасно відповідати за власними зобов'язаннями перед постачальниками і кредиторами слід більш детально проаналізувати показники ліквідності (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 - Динаміка показників ліквідності ФГ «КОРН-ФІЛД» в 2021 - 2023 рр.

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,-		
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022	2023 / 2021
Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	0,88	0,76	0,68	-0,12	-0,08	-0,2
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,5	0,47	0,65	-0,03	0,18	0,15
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,02	-	-	-0,02	-	-0,02
Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості	0,53	0,45	0,67	-0,08	0,22	0,14

Джерело: складено автором за матеріалами фінансової звітності ФГ «КОРН-ФІЛД»

Аналізуючи представлені дані зазначаємо про зниження показника поточної ліквідності з 0,88 грн. до 0,68 грн. Порівнюючи дані з нормативними (≥ 2), можемо спрогнозувати про виникнення проблем з погашенням зобов'язань перед постачальниками.

Що ж стосується значення показника на останню звітну дату (2023 р.), то воно не знаходиться в нормативних межах, адже на кожну одиницю короткострокових зобов'язань у підприємства було лише 0,65 гривень оборотних активів, які можна було б швидко реалізувати на ринку і перетворити в грошову форму.

Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості складає 0,67 у 2023 р. і свідчить, що дебітори відволікають менше коштів, ніж надають постачальники, а це, у свою чергу, знижує потребу в додаткових фінансових ресурсах.

На прикладі табл. 2.8 дослідимо динаміку показників фінансової стійкості ФГ «КОРНФІЛД».

Таблиця 2.8 - Динаміка показників фінансової стійкості ФГ «КОРН-ФІЛД» в 2021 - 2023 рр.

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,-		
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022	2023 / 2021
Власні обігові кошти, тис. грн.	-722	-5 977	-10 337	-5 255	-4 360	-9 615
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	-0,14	-0,31	-0,47	-0,17	-0,16	-0,33
Маневреність власних оборотних коштів	-0,13	-0,02	-	0,11	0,02	0,13
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами запасів	-0,32	-0,83	-11,95	-0,51	-11,12	-11,63
Коефіцієнт фінансової автономії	0,91	0,68	0,6	-0,23	-0,08	-0,31
Коефіцієнт фінансової залежності	1,1	1,48	1,67	0,38	0,19	0,57
Коефіцієнт фінансового левериджу	0,1	0,48	0,67	0,38	0,19	0,57
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,01	-0,11	-0,22	-0,1	-0,11	-0,21
Коефіцієнт короткострокової заборгованості	1	1	1	-	-	-
Коефіцієнт фінансової стійкості (покриття інвестицій)	0,91	0,68	0,6	-0,23	-0,08	-0,31
Коефіцієнт мобільності активів	0,09	0,32	0,38	0,23	0,06	0,29

Джерело: складено автором за матеріалами фінансової звітності ФГ «КОРН-ФІЛД»

Аналізуючи представлені дані зазначаємо, що про відсутність фінансової гнучкості у господарстві оскільки недостатня частина оборотного капіталу сформована за рахунок коштів власників. А отже, господарство більше залежить від зовнішніх постачальників фінансових ресурсів. Відповідний показник складає -47 % у 2023 р.

Показник маневреності власного капіталу, -22%, свідчить про досить низький рівень фінансової гнучкості представленого джерела фінансування активів господарства.

Коефіцієнт мобільності активів в поточному році, свідчить про на низький рівень адаптивності господарства.

За допомогою найпопулярніших моделей визначимо ймовірність банкрутства господарства, першою з яких буде двофакторна модель Альтмана (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 - Двофакторна модель Альтмана

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,-	
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022
Поточна ліквідність	0,88	0,76	0,68	-0,12	-0,08
Співвідношення зобов'язань до капіталу	0,09	0,32	0,4	0,23	0,08
Z	-1,28	-1,02	-0,89	0,26	0,13

Джерело: складено автором за матеріалами фінансової звітності ФГ «КОРН-ФІЛД»

Зазначаємо, що у поточному році значення показника складало - $0,3877 - 1,0736 * (22\ 003 / 32\ 340) + 0,579 * ((0 + 32\ 340) / 80\ 341) = -0,89$, а це означає, що ймовірність банкрутства у ФГ «КОРН-ФІЛД» низька.

На прикладі табл. 2.10 дослідимо ймовірність банкрутства госопдасртва за допомогою п'ятифакторної моделі Альтмана.

Таблиця 2.10 - П'ятифакторна модель Альтмана

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,-	
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022
Оборотний капітал до суми активів підприємства	-0,01	-0,08	-0,13	-0,07	-0,05
Співвідношення нерозподіленого прибутку до суми активів	-0,07	-0,13	-0,18	-0,06	-0,05
Співвідношення прибутку до оподаткування до суми активів	0,02	-0,08	-0,05	-0,1	0,03
Співвідношення власного капіталу до заборгованості (фінансова структура)	9,92	2,1	1,48	-7,82	-0,62
Співвідношення доходу до суми активів	0,76	0,18	0,29	-0,58	0,11
Z	4,91	0,66	0,51	-4,25	-0,15

Джерело: складено автором за матеріалами фінансової звітності ФГ «КОРН-ФІЛД»

Зазначаємо, що у 2023 р. значення показника Z складало $0,717 * ((22\ 003 - 32\ 340) / 80\ 341) + 0,847 * (-14\ 671 / 80\ 341) + 3,107 * (-3\ 953 / 80\ 341) + 0,42 * (48\ 001 / (0 + 32\ 340)) + 0,995 * (23\ 331 / (80\ 341)) = 0,51$, що

формує ймовірність того, що досліджуване підприємство може збанкрутувати.

На прикладі табл. 2.11 представлено розрахунок показників для оцінки ймовірності банкрутства за моделлю Романа Ліса.

Таблиця 2.11 - Модель Романа Ліса

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,-	
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022
Відношення оборотного капіталу до суми активів	-0,01	-0,08	-0,13	-0,07	-0,05
Відношення операційного прибутку до суми активів	0,02	-0,08	-0,05	-0,1	0,03
Рентабельність активів				-	-
Відношення власного капіталу до позикового капіталу (структура капіталу)	9,92	2,1	1,48	-7,82	-0,62
Z	0,01	-0,01	-0,01	-0,02	0

Джерело: складено автором за матеріалами фінансової звітності ФГ «КОРН-ФІЛД»

Згідно з проведеними розрахунками, де значення показника Z моделі Ліса складає $(0,063 * ((22\,003 - 32\,340) / 80\,341) + 0,092 * (-3\,953 / 80\,341) + 0,057 * (-4\,574 / (80\,341)) + 0,001 * (48\,001 / (0 + 32\,340))) = -0,01$, у 2023 р. ймовірність банкрутства у ФГ «КОРН-ФІЛД» висока.

Проведемо розрахунки з використанням моделі Таффлера і Тішоу на прикладі табл. 2.12.

Таблиця 2.12 - Модель Таффлера і Тішоу

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,-	
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022
X1 – відношення операційного прибутку до короткострокових зобов'язань (поточна рентабельність короткострокових зобов'язань)	0,17	-0,24	-0,12	-0,41	0,12
X2 – відношення оборотних активів до суми всіх зобов'язань	0,88	0,76	0,68	-0,12	-0,08
X3 – відношення короткострокових зобов'язань до суми активів	0,09	0,32	0,4	0,23	0,08
X4 – відношення доходу до суми активів	0,76	0,18	0,29	-0,58	0,11
Z	0,34	0,06	0,14	-0,28	0,08

Джерело: складено автором за матеріалами фінансової звітності ФГ «КОРН-ФІЛД»

Проведені розрахунки, де Z Таффлера і Тішоу становить $(0,53 * (-3\,953 / 32\,340) + 0,13 * (22\,003 / (0 + 32\,340)) + 0,18 * (32\,340 / 80\,341) + 0,16 * (23\,331 / (80\,341))) = 0,14$, свідчить, що вірогідність банкрутства ФГ «КОРН-ФІЛД» висока.

На прикладі табл. 2.13 проведемо розрахунок показників для оцінки ймовірності банкрутства за моделлю Спрінгейта.

Таблиця 2.13 - Модель Спрінгейта

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,–	
	2021	2022	2023	2022 / 2021	2023 / 2022
А – частка оборотних коштів у загальній сумі активів	-0,01	-0,08	-0,13	-0,07	-0,05
В – співвідношення прибутку до сплати податків та процентів до загальної вартості активів	0,02	-0,08	-0,05	-0,1	0,03
С – співвідношення прибутку до сплати податків та процентів до короткострокової заборгованості	0,17	-0,24	-0,12	-0,41	0,12
Д – відношення доходу до загальної вартості активів	0,76	0,18	0,29	-0,58	0,11
Z	0,46	-0,41	-0,25	-0,87	0,16

Джерело: складено автором за матеріалами фінансової звітності ФГ «КОРН-ФІЛД»

Проведені розрахунки, де Z Спрінгейта становить $(1,03 * ((22\,003 - 32\,340) / 80\,341) + 3,07 * ((-3\,953 + 0) / 80\,341) + 0,66 * ((-3\,953 + 0) / 32\,340) + 0,4 * (23\,331 / (80\,341))) = -0,25$, свідчить, що ймовірність банкрутства у ФГ «КОРН-ФІЛД» в 2023 р. висока.

З метою комплексного формування бачення ситуації щодо оцінки ймовірності банкрутства на досліджуваному підприємстві сформуємо узагальнений результат проведених розрахунків (табл. 2.14).

Таким чином, можемо констатувати, що ймовірність банкрутства у фермерському господарстві є досить високою.

Таблиця 2.14 - Зведені результати розрахунків моделей прогнозування ймовірності банкрутства фермерського господарства

Назва моделі	Нормативне значення функції	Фактичне значення функції	Коментар
Модель Р. Ліса	$> 0,037$	0,01	ймовірність банкрутства висока
Модель Таффлера і Тішоу	$> 0,3$	0,14	ймовірність банкрутства висока
Модель Альтмана	$> 2,9$	0,51	ймовірність банкрутства висока
Модель Спрінгейта	$> 0,862$	-0,25	ймовірність банкрутства висока

Джерело: складено автором

Результати проведених розрахунків показників моделей для оцінки ймовірності банкрутства господарства дають розуміння щодо необхідності розробки конкретних рекомендацій щодо ефективної системи управління ризиком в господарстві та визначення шляхів вдосконалення системи запобігання кризового стану.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У ФЕРМЕРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Регулювання стійкості процесу економічного розвитку передбачає розробку теоретичних, методологічних та методичних засад процесу управління раціональним ризиком.

Щоб краще забезпечити населення країни продовольством, необхідно приділяти більше уваги питанням виявлення та нейтралізації економічних ризиків в агропромисловому комплексі. Проте структурами аграрної сфери відповідні методики ще не досить широко використовуються.

Після виявлення ризиків, з якими може зіткнутися сільськогосподарська організація у процесі виробничої діяльності, а також визначення факторів, що впливають на рівень ризиків та проведення їх оцінки, мають бути запропоновані шляхи та методи зниження їхнього впливу.

Аграрне виробництво найбільше схильне до впливу факторів, що призводять до виникнення ризиків. Випуск та реалізація сільськогосподарської продукції пов'язані з ймовірністю виникнення ситуацій, які можуть призвести до втрати виробниками прибутку або навіть ресурсів, а можливо, і до неспроможності конкретного підприємства або навіть його банкрутства.

Особливість аграрного виробництва полягає в тому, що його структури є єдиними виробниками та постачальниками як продуктів харчування, необхідних для забезпечення життєдіяльності людей та відтворення робочої сили, так і сировини для випуску продукції виробничого призначення та інших видів невиробничих споживчих товарів.

Зміна клімату чинить значний вплив на аграрну сферу виробництва, загрожуючи продовольчій безпеці та засобам існування у всьому світі. По

міру збільшення частоти та інтенсивності екстремальних погодних явищ, таких як посухи, повені, збільшується і вразливість систем аграрного виробництва. Щоб орієнтуватися у цьому невизначеному ландшафті, розробка ефективних стратегій управління ризиками у сільському господарстві більше не є вибором, а необхідністю.

Ефективне управління ризиками у контексті зміни клімату потребує багатостороннього підходу. У його основі лежить побудова сталості – здатності аграрних систем протистояти потрясінням та стресам, адаптуватися до них та відновлюватися після них. Це вимагає не просто заходів у відповідь, а й попереджувальних стратегій, які враховують як довгострокові тенденції, так і короткострокові коливання.

Однією з найважливіших стратегій є диверсифікація. Заохочення фермерів до використання різноманітних моделей вирощування сільськогосподарських культур, включення посухостійких сортів та інтеграція тваринництва із сільськогосподарськими культурами може пом'якшити вплив потрясінь, пов'язаних із кліматом. Крім того, життєво важливу роль у підвищенні стійкості відіграють кліматично оптимізовані методи ведення сільського господарства, такі як водозберігаюче зрошення, методи збереження ґрунту та комплексна боротьба зі шкідниками.

Системи раннього попередження дають фермерам можливість підготуватися до загроз, що насуваються. Інтеграція прогнозів погоди, супутникових зображень та даних датчиків до інформаційних систем реального часу дозволяє фермерам передбачати ризики та вживати своєчасних заходів, мінімізуючи потенційні втрати.

Інвестиції у дослідження та розробки мають вирішальне значення для створення інноваційних рішень. Виведення кліматостійких сортів сільськогосподарських культур, вивчення посухостійких сільськогосподарських технологій та сприяння передачі знань через служби поширення знань мають важливе значення для підтримки фермерів в адаптації до змінних умов.

В той же час, на шляху до впровадження ефективних систем управління ризиками фермери стикаються з низкою проблем:

- відсутність знань та досвіду - багато фермерів не мають достатніх знань про методи управління ризиками та не володіють досвідом їх практичного застосування;
- нестача ресурсів - впровадження систем управління ризиками потребує значних фінансових та часових витрат, що не завжди доступно для фермерів, особливо дрібних;
- інформаційна асиметрія - фермери часто не мають доступу до необхідної інформації про ризики, що ускладнює їх аналіз та оцінку;
- недоступність інструментів управління ризиками - не всі інструменти управління ризиками, такі як страхування, ф'ючерсні контракти, опціони, доступні для фермерів в Україні;
- недосконалість державної підтримки - державна підтримка фермерів в сфері управління ризиками часто є недостатньою та не завжди ефективною.

Переваги та проблеми управління ризиками у фермерських господарствах представлені на рис. 3.1.

Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, який включає:

- підвищення рівня обізнаності та навичок фермерів: проведення навчальних програм та семінарів з питань управління ризиками, розповсюдження інформаційних матеріалів;
- надання фінансової та технічної допомоги фермерам: надання грантів, субсидій, кредитів на впровадження систем управління ризиками, сприяння розвитку сільськогосподарського страхування;
- покращення доступу до інформації: створення інформаційних платформ, де фермери можуть отримати доступ до даних про ризики, прогнози цін, інструменти управління ризиками;

- розширення доступності інструментів управління ризиками: розробка та впровадження нових інструментів управління ризиками, адаптованих до потреб українських фермерів;

Рисунок 3.1 - Переваги та проблеми управління ризиками на підприємстві

Джерело: складено автором

- удосконалення державної підтримки: розробка та впровадження ефективних програм державної підтримки фермерів в сфері управління ризиками.

Впровадження ефективних систем управління ризиками дозволить фермерам знизити рівень невизначеності та ризиків у своїй діяльності, що сприятиме стабільному розвитку сільського господарства та підвищенню його стійкості до різноманітних загроз.

В рамках зазначених напрямів удосконалення механізмів управління ризиками було уточнено та скориговано схематичну модель та алгоритм стратегічного управління сталим розвитком господарства (рис. 3.2).

Стратегічне управління вимагає чіткого алгоритму процесів. У даному дослідженні запропоновано алгоритм, який базується на низці базових функцій управління

1. Етап оцінки - розробка системи критеріїв для оцінки стійкості підприємства, ступеня ризику та показників ефективності управлінських рішень. Вивчення та оцінка низки якісних і кількісних показників економічної, соціальної та екологічної спрямованості. Отримання інтегрованої оцінки стану господарства. Формування аналітичних висновків. Комплексна оцінка дозволяє визначити та ідентифікувати потенційні ризики, обрати шляхи та засоби їх попередження та зниження, запропонувати заходи щодо зменшення втрат тощо.

2. Етап аналізу - аналіз ризиків дозволяє визначити оптимальне співвідношення ризиків і можливостей для господарства з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища на компанію та динаміки політичних, соціальних та економічних процесів. На цьому етапі аналіз та оцінка ризиків пов'язуються з можливими варіантами прийняття стратегічних рішень та коригуються параметри стратегії, яку буде реалізовувати господарство.

3. Етап планування та прогнозування - стратегічний план розвитку господарства коригується з урахуванням плану ризиків і пропонуються альтернативи для різних ситуацій.

Рисунок 3.2 - Графічна модель стратегічного управління на основі інтеграції ключових компонентів ризик-менеджменту

Джерело: складено автором

4. Етап реалізації - передбачає максимальну взаємодію між оцінкою ризиків, яка є ключовим компонентом системи стратегічного управління, та реалізацією управлінських рішень. Для досягнення сталого розвитку

господарства необхідно забезпечити синергетичний ефект, який досягається за рахунок оптимізації внутрішніх і зовнішніх зв'язків господарства. В результаті має підвищитися ефективність господарства як єдиної системи та зменшитися вплив ризиків.

5. Етап управління та коригування - на цьому етапі здійснюється регулювання ризиків. На основі інтегрованої системи показників порівнюються заплановані показники та досягнуті результати, коригується стратегія господарства та пропонується низка заходів, спрямованих на адаптацію стратегії сталого розвитку до мінливих умов зовнішнього середовища. Загалом, контроль ризиків та моніторинг сталого розвитку має здійснюватися на всіх етапах процесу управління.

Щоразу оновлюється інформація, оцінюються та перевіряються попередні рішення, що призводить до відповідних коригувань для прийняття наступного управлінського рішення.

Слід зазначити, що основним недоліком ФГ «КОРН-ФІЛД», щодо системи управління ризиками, є відсутність служби ризик-менеджменту. Реалізація практично будь-якого з відомих підходів до управління ризиками передбачає створення служби ризик-менеджменту. Основною характеристикою служби ризик-менеджменту є те, що вона є інформаційно-аналітичним центром. З одного боку, представники цієї служби аналізують внутрішні зміни у господарстві та відхилення в процесі реалізації завдань, з іншого - дають вищому керівництву інформацію, яка може бути використана при стратегічному плануванні. Отже, до виявлених недоліків в управлінні ризиками досліджуваного господарства можемо віднести:

- відсутність служби ризик-менеджменту;
- ігнорування наявності фінансових ризиків і загроз, виявлених на основі показників фінансової звітності;
- відсутність процедур оцінки ризиків;
- не використання передових методів мінімізації ризиків.

Виходячи з того, що загалом функція управління складається з планування та прогнозування, організації, регулювання, мотивації та контролю, ми вважаємо, що ці функції мають особливе значення в управлінні ризиками досліджуваного господарства. Виходячи з цього, було визначено основні функції запропонованих служб ризик-менеджменту в досліджуваному суб'єкті (табл. 3.1).

Служба ризик-менеджменту повинна збирати та аналізувати інформацію про зміни в ризиковому середовищі та надавати результати керівництву. Тому інформаційні ресурси про поточну діяльність та фінансово-економічні результати господарства мають бути оперативними на регулярній основі, наприклад, у вигляді щоденних або щотижневих звітів від бухгалтерії, виробничих, збутових та інших служб.

Таблиця 3.1 - Функції служби ризик-менеджменту

Функції	Завдання
Планування	Дослідження компонентів абсолютного ризикового середовища, в якому існує господарство. Порівняння та вивчення можливого впливу абсолютного ризикового середовища на ефективність проекту. Визначення цілей діяльності, засобів та найбільш ефективних методів досягнення цілей
Організація	Створення умов для досягнення цілей господарства. Формування структури ризик-менеджменту, налагодження автоматизованої системи індикаторів та аналізу можливих відхилень у реалізації проекту, створення органів управління, побудова структури апарату управління, встановлення взаємозв'язку між управлінськими підрозділами, розробка норм, нормативів, методик тощо.
Регулювання	Вплив на об'єкт управління, з якого досягається стан стійкості цього об'єкта у разі відхилення від заданих параметрів.
Мотивація	Виявлення реальних потреб працівників, матеріальне та моральне стимулювання, спонукання фінансових менеджерів та інших фахівців до зацікавленості у результатах своєї праці.
Контроль	Оцінка та аналіз ефективності результатів роботи системи ризик-менеджменту та застосовуваних методів управління ризиком

Джерело: складено автором

З огляду на вищезазначене, передбачається також, що служба управління ризиками буде здійснювати комунікацію з іншими підрозділами

шляхом збору інформації про внутрішнє середовище, моніторингу виконання проектів, перевірки відповідності виконуваних робіт встановленій якості та управління статусом виконання ФГ «КОРН-ФІЛД». Розглянувши всі аспекти впровадження послуг з управління ризиками у фермерському господарстві, необхідно розрахувати можливі витрати і можливі економічні вигоди від впровадження даного відділу в існуючу структуру організації.

Розрахунок витрат на оплату праці та заробітну плату представлено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 - Розрахунок потреби в персоналі

Посада	Кількість, шт. од.	Річна оплата праці, тис. грн
Фахівець з ідентифікації, аналізу, моніторингу ризиків	1	$12 \times 10 = 120,00$

Джерело: складено автором

Таким чином, в перший рік впровадження служби ризик-менеджменту буде потрібно 120 тис. грн.

Далі необхідно визначити економічну ефективність запропонованих заходів. Економічна ефективність - це результативність економічної системи, що виражається в позитивних результатах, які в кінцевому підсумку дає її функціонування по відношенню до витрачених ресурсів. Розрахунки ефективності запропонованих заходів представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 - Розрахунок ефективності запропонованих заходів

Показник	Значення
Втрати чистого прибутку, 2023 р. – 2022 р.	1 448 тис. грн.
% зниження втрат виручки за рахунок проведених заходів	20 %
Сума, на яку зменшилося б зниження прибутку	$1\,448 \times 20\% = 289,6$ тис. грн.
Витрати на оплату праці	120 тис. грн.
Нарахування на з/п	26,4 тис. грн
Прибуток від впровадження служби ризик-менеджменту в перший рік	$289,6 - 120 - 26,4 = 143,2$ тис.грн.
Економічний ефект (рентабельність), %	$143,2 / (120 + 26,4) \times 100 = 97,8$

Джерело: складено автором

Таким чином, господарство у перший рік, від впровадження запропонованого заходу, могло б знизити свої втрати на 289,6 тис.грн. Розрахований економічний ефект складає 97,8 %, що свідчить про те, що запропоноване впровадження служби ризик-менеджменту можна визнати обґрунтованим та економічно вигідним.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано розв'язання наукового завдання, що полягає в удосконаленні теоретичних, методичних та практичних засад управління ризиками в фермерському господарстві.

Результати дослідження дали підстави зробити наступні висновки та надати пропозиції:

1. Ризики сільського господарства є дуже специфічними у прояві та впливі на результати діяльності аграрних підприємств. Ризики сільськогосподарських підприємств є ймовірністю отримання збитку або вигоди суб'єктом господарювання за допомогою порушення нормальної течії виробничого процесу внаслідок впливу природно-кліматичних та антропогенних факторів. Система управління ризиками у фермерському господарстві повинна піддаватися постійному моніторингу для оцінки ефективності її експлуатації та відповідності цілям і завданням, що висуваються до неї.

2. У 2023 р. на кожну гривню, яка використовувалася для фінансування активів ФГ «КОРН-ФІЛД», було сформовано чистого збитку в розмірі 5,79 коп. Також на кожну гривню власного капіталу було отримано чистого збитку у розмірі 9,1 коп. В поточному році в ФГ «КОРН-ФІЛД» на кожну гривню продажів було отримано 16,94 коп. збитку від продажів. Таким чином, можемо констатувати про загрозливу ситуацію щодо подальшого існування фермерського господарства.

3. У досліджуваному господарстві відсутня служба внутрішнього контролю чи ризик-менеджменту. На основі проведеного комплексного аналізу SWOT- та PEST-аналізу можемо сформулювати наступні рекомендації: диверсифікувати ринки збуту - вийти на нові ринки збуту, як внутрішні, так і зовнішні; впроваджувати інновації - модернізувати обладнання, впроваджувати нові технології та методи роботи; розвивати еко-напрямок -

виробляти сертифіковану екологічно чисту продукцію; співпрацювати з науково-дослідними інститутами - розробляти нові продукти та технології та ін.

4. Ймовірність банкрутства фермерського господарства було оцінено за двофакторною та п'ятифакторною моделлю Альтмана, моделлю Романа Ліса, моделлю Таффлера і Тішоу, моделлю Спрінгейта та було визначено як високу. В той же час, у господарстві не розроблено та не функціонує єдиний підхід до процесу управління ризиками, а це, поряд з уніфікованими інструментами та методами аналізу ризиків, могло б створити інтегровану систему управління ризиками. У господарстві також відсутня нормативно-методологічна база щодо управління ризиками, а це все створює підґрунтя для загрози існування фермерського господарства.

5. Після виявлення ризиків, з якими може зіткнутися сільськогосподарська організація у процесі виробничої діяльності, а також визначення факторів, що впливають на рівень ризиків та проведення їх оцінки, мають бути запропоновані шляхи та методи зниження їхнього впливу. Аграрне виробництво найбільше схильне до впливу факторів, що призводять до виникнення ризиків. Випуск та реалізація сільськогосподарської продукції пов'язані з ймовірністю виникнення ситуацій, які можуть призвести до втрати виробниками прибутку або навіть ресурсів, а можливо, і до неспроможності конкретного підприємства або навіть його банкрутства. На основі проведених розрахунків нами було запропоновано до впровадження службу ризик-менеджменту у ФГ «КОРН-ФІЛД» та доведена економічна ефективність запропонованих заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білорус Т. В. Вибір методів управління кадровими ризиками: теоретико-методичний підхід. *Ефективна економіка*. 2023. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_5_45 (дата звернення: 15.03.2024)
2. Буркова Л. А., Шепелюк В. А. Управління фінансовими та податковими ризиками в бізнесі задля досягнення сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2023. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_4_39 (дата звернення: 15.03.2024)
3. Великий Р. Інноваційно-креативна модель управління конкурентоспроможністю фермерських господарств. *Вісник Львівського національного університету природокористування*. Економіка АПК. 2022. № 29. С. 84-88.
4. Воловельська І. В., Гайдуков Б. Становлення системи управління ризиками у світі та Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2023. № 81-82. С. 123-128.
5. Гриценко Л. Л., Кожушко І. О., Чепурко В. О., Перепеліцин Г. Б. Ризик-орієнтоване управління в системі економічної безпеки корпоративного підприємства. *Бізнес Інформ*. 2023. № 8. С. 281-288.
6. Далик В. П., Стецьків А. Р., Сигляк М. С., Демидюк П. В., Скворцов М. Е., Каспрук С. І. Антикризове управління та особливості економічної діагностики підприємства в умовах ризику. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки*. 2023. № 8. С. 51-60.
7. Ільченко В. Ю., Кобець С. П., Джегур Г. В., Бондар В. Ю. Оцінка та прогнозування ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах активізації ЗЕД, глобалізації, міграційної кризи та фінансово-економічних ризиків. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 2. С. 48-54.

8. Кісільов О. І., Качков С. О. Сутність інтегрованого управління проєктними та операційними ризиками в організації. *Управління розвитком складних систем*. 2023. Вип. 55. С. 46-54.
9. Колодійчук А. В. Характеристика національних моделей функціонального забезпечення управління ризиками. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2024. № 1. С. 19-24.
10. Косович Б. І., Дмитрук В. О. Ризики розвитку малого підприємництва в сучасних умовах глобалізації. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 88-92.
11. Насипайко Д. С., Подплетній В. В. Основні ризики зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах розвитку глобалізаційних процесів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_11_15 (дата звернення: 25.02.2023)
12. Павлова Л. І. Функціонування держави в умовах глобалізації: основні ризики та шляхи їх подолання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2020. Вип. 27. С. 48-54.
13. Птащенко О. В. Ризик-орієнтована система фінансового забезпечення в умовах глобалізаційних змін. *Бізнес Інформ*. 2020. № 12. С. 411-416.
14. Святна Т.О. Особливості управління ризиками у фермерських господарствах. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами*: матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф., Частина 1. Луцьк, 15 груд. 2023 р., Луцьк: ЛНТУ, 2023. С.351-352.
15. Сіденко В. Р. Співвідношення глобалізації та локалізації економічних процесів в умовах зростання глобальних ризиків. *Економічна теорія*. 2021. № 3. С. 72-90.

16. Соболева Г. Г. Процес управління ризиками для бізнесу. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2021. № 2(2). С. 26-29.
17. Ткачук Г. Ю. Ефективне управління підприємством в умовах кризових станів та ризиків. *Економічний простір*. 2023. № 183. С. 64-68.
18. Babenko, V., Lomovskykh, L., Oriekhova, A., Korchynska, L., Krutko, M., Koniaieva, Y. (2019) Features of methods and models in risk management of IT projects. *Periodicals of Engineering and Natural Sciences*, 7 (2), pp. 629-636.
19. Huirne, Ruud & Meuwissen, Miranda & Hardaker, J. & Anderson, Jock. (2000). Risk and risk management in agriculture: An overview and empirical results. *Int. J. of Risk Assessment and Management*. 1. 125-136. 10.1504/IJRAM.2000.001491. URL: https://www.researchgate.net/publication/264441447_Risk_and_risk_management_in_agriculture_An_overview_and_empirical_results (дата звернення: 15.03.2024)
20. S. Kumar (2022). Risk management and digitization. URL: <https://www.actuaries.digital/2022/04/29/risk-management-and-digitisation/> (дата звернення: 17.02.2024)
21. Y. Zhou, (2022). Risk Assessment of Agricultural Economic Management Based on the Multivariate Statistical Computing Method. *Security and Communication Networks*, vol. 2022, Article ID 8547306, 11 pages. URL: <https://www.hindawi.com/journals/scn/2022/8547306/> (дата звернення: 17.02.2024)

